

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าอย่างมหาศาล มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของประชากรและเศรษฐกิจของชาติ กระจายอยู่ทั่วไปตามแนวชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 2,600 กิโลเมตร นอกจากจะนำไม้จากป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์เพื่อทำพื้น ถ่าน ใช้ในการก่อสร้าง เป็นแหล่งสมุนไพรมากชนิด และสกัดกลั่นเอาสารเคมีที่เป็นประโยชน์แล้ว ป่าชายเลนยังเป็นแหล่งประมงชายฝั่ง มีส่วนช่วยเพิ่มผลผลิตพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการป้องกันพื้นที่ชายฝั่งทะเลจากภัยทางธรรมชาติ เช่น พายุ การกัดเซาะดิน ช่วยกลั่นกรองมลพิษต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากแผ่นดินลงสู่ทะเล ลดการเกิดสภาวะน้ำเสีย การช่วยเร่งการตกตะกอนที่แขวนลอยมากับน้ำตกทับถม ทำให้เกิดหาดเลน เป็นผลให้เกิดแผ่นดินงอกใหม่ขยายพื้นที่เข้าไปในทะเล และยังเป็นประโยชน์ด้านยุทธศาสตร์ ป้องกันแนวอาณาเขตที่อยู่ชายฝั่งทะเล โดยใช้เป็นที่กำบังและพรางข้าศึกที่จู่โจมเข้ามาทางด้านทะเล

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ป่าชายเลนของประเทศไทยกำลังอยู่ในขั้นวิกฤติ เนื่องจากการเพิ่มของประชากร การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ที่มุ่งเพิ่มผลผลิตในด้านต่าง ๆ ป่าชายเลนของประเทศที่เคยมีอยู่ 2,299,375 ไร่ในปี พ.ศ. 2504 ได้ลดน้อยลงจนเหลืออยู่เพียง 1,128,494 ไร่ ในปี พ.ศ. 2532 (บุญชนะ กลั่นคำสอนและคณะ, 2533) ป่าชายเลนถูกทำลายไปแล้วถึง 1,170,880 ไร่ หรือร้อยละ 1.82 อันเป็นการสูญเสียป่าชายเลนที่รวดเร็ว ซึ่งสนิท อักษรแก้ว (2532) แสดงให้เห็นลักษณะการทำลายดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงลักษณะการทำลายป่าชายเลน

	ข้อมูลถึง ปี 2529 (ไร่)	ร้อยละ
(1) การประมง	689,120	64.30
(2) การทำเหมืองแร่	34,066	3.18
(3) การทำนาเกลือ	66,000	6.16
(4) กิจกรรมอื่น	282,515	26.36
รวม	1,071,701	100.00

จะเห็นว่าการทำนาเกลือและการขุดบ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ นับเป็นสาเหตุสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนสภาพพื้นที่ป่าชายเลน มีผลให้พื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็วมากมาย ทั้งนี้เนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 - ฉบับที่ 6 รัฐได้กำหนดนโยบายการผลิตทางภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ซึ่งมีผลต่อการส่งเสริมและขยายตัวของการทำนาเกลือมีรายละเอียดดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๓ ฉบับที่ 3 (2515-2519) สรุปสาระสำคัญของนโยบายดังนี้ ในด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจและยกระดับการผลิต มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในชนบท โดยเร่งรัดการผลิตการส่งออกทดแทนสินค้านำเข้าให้ขยายตัวมากขึ้น มาตรการที่สำคัญ ได้แก่ โครงการเร่งรัดการผลิตพืชหรือสัตว์ที่มีมูลค่าทางการตลาดที่ดี ในปี พ.ศ. 2518 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้ใช้ภาพถ่ายจากดาวเทียม แลนด์แซท-1 (Landsat 1) ทำการสำรวจสภาพป่าชายเลนพบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนเหลือในขณะนั้นประมาณ 1,954,375 ไร่ (3,127 ตารางกม.) หรือร้อยละ 1.52 ของพื้นที่ป่าทั่ว

ประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 4 (2520-2524) มีนโยบายเน้นฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งขยายการผลิตสาขาเกษตรและปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ซึ่งพบว่าพื้นที่ป่าชายเลนได้ลดลงเหลือ 1,795,675 ไร่ (2,873.08 ตารางกิโลเมตร) (ฝ่ายแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศและดาวเทียม, 2524)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 5 (2525-2529) นโยบายมุ่งเน้นเพิ่มผลผลิต และประสิทธิภาพการผลิต แทนการขยายพื้นที่เพาะปลูก ปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อส่งเสริมการส่งออก พื้นที่ป่าชายเลนคงเหลือเพียง 1,227,674 ไร่ (1,964.29 ตารางกิโลเมตร) เท่านั้น (ฝ่ายแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศและดาวเทียม, 2529)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 6 (2530-2534) มุ่งปรับปรุงโครงสร้างการผลิตและการตลาดของประเทศไทยให้มีการกระจายตัวมากขึ้น เพื่อให้สามารถรองรับและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์เศรษฐกิจ และการค้าของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีการกีดกันทางการค้าอยู่ตลอดเวลา แนวทางดำเนินในแต่ละสาขา ดังนี้

- สาขาเกษตรกรรม คือ ปรับปรุงระบบเกษตรให้มีหลากหลาย
- สาขาอุตสาหกรรม คือ พัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกใหม่ ๆ
- สาขาตลาดและบริการ คือ ส่งเสริมงานบริการด้านการเงิน การประกันภัย การประชาสัมพันธ์ การโฆษณา สื่อสาร การแปรรูปสินค้า การบรรจุหีบห่อ การขนส่ง และการท่องเที่ยว

สำหรับกรมประมง ผู้นำการเลี้ยงกุ้งกุลาดำมาเผยแพร่ให้แก่เกษตรกรนั้น ได้มีแผนพัฒนาประมง ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 6 โดยมีวัตถุประสงค์เพิ่มผลผลิตทางการประมง ทั้งในแหล่งผลิตโดยธรรมชาติและการเพาะเลี้ยง เป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิตรวมทางการประมง ในอัตราร้อยละ 3 ต่อปี และมีเป้าหมายเพิ่มผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในอัตราร้อยละ 5 ต่อปี

ซึ่งปรากฏว่าแผนพัฒนาประมงดำเนินการได้ผลเกินเป้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
พัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล ในปี พ.ศ. 2533 ผลผลิตกุ้งกุลาดำมีปริมาณสูง
ถึง 100,000 ตัน ในปริมาณนี้มีการส่งออกประมาณ 83,823 ตัน มีมูลค่า
20,691 ล้านบาท (Bangkok Bank, 1991) ซึ่งการพัฒนาการเพาะเลี้ยง
ชายฝั่งได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องหลายประการ

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๖ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) รัฐบาล
ได้กำหนดเป้าหมายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ให้ได้ร้อยละ 2.5 ของพื้นที่ทั้งหมดของ
ประเทศ จึงมีมาตรการต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์ คือ มาตรการด้านกฎหมาย
นโยบาย เป็นที่น่าสังเกตว่าในแผนฉบับนี้ จะมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการรักษาการ
ขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้ การพัฒนาไปสู่ภูมิภาคชนบท
ทั้งนี้เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๖ ที่ผ่านมามีได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมจนถึงขั้นวิกฤติ นโยบายในด้านการเพาะเลี้ยงชายฝั่งของกรมประมง
จึงมีแผนรักษาสภาพแวดล้อมด้วย มิใช่ส่งเสริมการเพาะเลี้ยงเพียงอย่างเดียว
ดังแต่ก่อน นอกจากนั้นหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้กรมพัฒนา
ที่ดิน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ต่างเร่ง
ดำเนินมาตรการป้องกันและแก้ไข รวมทั้งฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนเสื่อมโทรมอย่าง
เร่งด่วน เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากป่า
ชายเลนที่ถูกต้องและเหมาะสมนั่นเอง (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่ง
ชาติ, 2526-2527)

บรรดาพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยที่เหลืออยู่ ในภาคตะวันออก
ท่านศาสตราจารย์เทียม คมกฤส ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "การป่าไม้ในประเทศไทย"
ซึ่งจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ด้วยเงินสมทบภายใต้สัญญา
ระหว่างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ มหาวิทยาลัย Hawaii โดยความ
ร่วมมือของ USOM ประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2508 ว่า ป่าชายเลนมีมากที่สุด
ในประเทศไทยอยู่ที่บริเวณปากน้ำเวฬุ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดจันทบุรี โดยมี
เนื้อที่ทั้งหมด 112,500 ไร่หรือประมาณ 180 ตารางกิโลเมตร นอกจากนั้น
ป่าชายเลนยังพบมากในพื้นที่ เขตอำเภอเมืองอำเภอท่าใหม่ อำเภอแหลมสิงห์

จึงนับว่าเป็นป่าชายเลนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก (สุรินทร์ มัจฉาชีพ และ คณะ มปป., 2521),

จากการสำรวจโดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียม ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2518 ถึง ปี พ.ศ. 2532 บันทึกข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม 2532 ปรากฏว่าพื้นที่ป่าชายเลนในท้องที่จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และ ตราด ลดลงตามลำดับ โดยเฉพาะในท้องที่จังหวัดจันทบุรีป่าชายเลนได้รับผลกระทบจากการทำนาเกลือในอัตราสูงสุด จะเห็นได้ว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2522 ถึง พ.ศ. 2529 และช่วงปี พ.ศ. 2532 พื้นที่ป่าชายเลนจะลดลงอย่างรวดเร็ว จาก 150,400 ไร่ เป็น 90,668 ไร่ และคงเหลือในที่สุดเพียง 54,350 ไร่ ตามลำดับ รายละเอียดปรากฏดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518-พ.ศ. 2532

	จังหวัด พ.ศ. 2518 (ไร่)	พ.ศ. 2522 (ไร่)	พ.ศ. 2529 (ไร่)	พ.ศ. 2532 (ไร่)
ชลบุรี	23,750	20,700	9,362	6,550
ระยอง	34,375	28,800	15,112	10,987
จันทบุรี	163,125	150,400	90,668	54,350
ตราด	66,250	61,500	55,112	53,987
รวม	287,500	261,400	170,254	125,874

ที่มา : กรมป่าไม้

เป็นการสำรวจโดยใช้ภาพถ่ายและ
ดาวเทียม บันทึกข้อมูลระหว่าง
เดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม 2532

และจากการสำรวจโดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat ในช่วงปี พ.ศ. 2532-2534 ปรากฏว่าพื้นที่ป่าชายเลนทางภาคตะวันออกของประเทศได้ลดลงอีกจำนวน 59,067.50 ไร่ หรือร้อยละ 45.64 ของพื้นที่ป่าชายเลนภาคตะวันออก เหลือเพียง 70,362.50 ไร่ ในปี 2534 โดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรี ยังคงเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าชายเลนลดลงมากที่สุด คือ 39,037.50 ไร่ คงเหลือพื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดเพียง 15,312.50 ไร่ เท่านั้น (กองประเมินผลงานและโครงการ 1 สำนักงานงบประมาณ มิถุนายน 2534) สาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนของจังหวัดจันทบุรีลดลงอย่างรวดเร็วเป็นอันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าชายเลนในภาคตะวันออกด้วยกัน (ประธาน บำรุงราษฎร์, 2534) ได้ข้อสรุปว่า มีผลมาจากการทำนาเกลือ และขุดบ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ โดยหลังจากที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2527 ให้จัดการป่าชายเลนโดยการฟื้นฟูสภาพป่าชายเลน ส่งเสริมการปลูกสร้างสวนป่าชายเลนให้มากขึ้น ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนสนับสนุนการจัดการป่าชายเลน ทรัพยากรชายเลนและการบำรุงป่าชายเลนผสมการพัฒนาสัตว์น้ำ ในระหว่างที่อยู่ในขั้นตอนดำเนินการขอรับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี การบุกรุกได้ทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2527-2529 ได้นำเครื่องจักรกลเข้ามาช่วย ทำให้การทำลายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวางเกินกว่ากำลังของเจ้าหน้าที่จะปราบปรามแก้ไขสถานการณ์ได้โดยเด็ดขาด จึงเพียงแต่ยับยั้ง และชะลอการบุกรุกทำลายป่าชายเลนเพียงบางจุดให้ช้าลงเท่านั้น (ฝ่ายแผนที่ทางอากาศและดาวเทียม, 2529) และป่าชายเลนที่อยู่ลึกเข้าไปในแม่น้ำจันทบุรีก็มีสภาพเสื่อมโทรมมากเนื่องจากสภาพดินเลน ซึ่งคาดว่าจะเกิดจากการทับถมของตะกอนการทำเหมืองแร่ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2524) ซึ่งผลจากการลดลงของป่าชายเลน ทำให้ปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มในจังหวัดจันทบุรีมีปริมาณลดลงด้วย (กรมพัฒนาที่ดิน, 2526)

ปัจจุบันรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของป่าชายเลน และได้วางมาตรการต่าง ๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน แต่การทำลายยังคงมีอยู่ เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรมลงแล้ว สรุป

ได้ว่า สาเหตุที่สำคัญนั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้นแนวทาง
แก้ไขที่รัฐบาลนำมาแก้ไขปัญหาลี้กแวดล้อมคือการให้ความรู้ความเข้าใจในปัญหา
ที่ถูกต้องแก่ประชาชน อันเป็นมาตรการหนึ่งที่ช่วยให้สถานการณ์ด้านป่าชายเลน
อ่อนคลายลง เนื่องจากผลของการให้ความรู้ความเข้าใจนั้นสามารถปรุงแต่ง
ทัศนคติ พฤติกรรม ตลอดจนเสริมค่านิยม และก่อให้เกิดความสำนึกแห่งความ
รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมได้ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
2523:27)

ดังนั้น แนวทางแก้ไขที่รัฐบาลนำมาแก้ไขปัญหาลี้กแวดล้อม ในยุค
ของสังคมข่าวสาร คือ การให้ความรู้ความเข้าใจในปัญหาที่ถูกต้อง ผ่านข่าว
สารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชน คือ สื่อบุคคลอื่นได้แก่เจ้าหน้าที่ตามหน่วย
งานที่เกี่ยวข้องตามลำดับชั้น ตลอดจนผู้นำความคิดเห็นลงไปสู่ประชาชนในพื้นที่
เป้าหมาย เป็นการสื่อสารหลายชั้นตอน โดยเน้นการส่งเสริมรักษาและปลูกป่า
ชายเลนเป็นหลัก วิธีการที่ใช้มีการอบรม สาธิต พร้อมกับแจกเอกสารประกอบ
เช่น ภาพโปสเตอร์ แผ่นพับ เป็นต้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ทาง
รัฐบาลจะใช้สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อให้ความรู้ อบรม
สาธิต และร่วมกันปลูกป่า เป็นการเปลี่ยนทัศนคติ และทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม
ในนโยบายของทางรัฐบาลมากขึ้น ส่วนการเผยแพร่ความรู้ทางสื่อมวลชน
รัฐบาลได้เข้าดำเนินการร่วมกับหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในบางครั้ง ผลิต
รายการทางโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อ
ให้ประชาชนมีจิตสำนึกและอยู่ในความสนใจอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้ที่รับสารจะเป็น
ประชาชนทั่วไปและประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายที่สามารถรับสื่อมวลชนชนิดนั้น
ได้ (จากคำสัมภาษณ์คุณสนใจ หะวานนท์ หัวหน้าฝ่ายป่าชายเลน กรมป่าไม้,
2535)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาที่อำเภอท่าใหม่ จังหวัด
จันทบุรี เนื่องจากเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ป่าชายเลนมาก แต่จากการถูกรุกทำลาย
ที่ต่อเนื่องมาช้านาน โดยเฉพาะการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำในช่วงปี พ.ศ. 2529
- 2532 เป็นผลให้พื้นที่ป่าชายเลนของอำเภอท่าใหม่ลดลงอย่างรวดเร็ว ใน
ปัจจุบันนี้ อำเภอท่าใหม่มีป่าชายเลนเหลือเพียง 9.34 ตารางกิโลเมตร หรือ

5918.3 ไร่ อยู่ในพื้นที่ตำบลสีพยา ตำบลตะกาดเจ้า จำนวน 2.34 กม. หรือ 1,460 ไร่ อยู่ในตำบลคลองซุด ตำบลโขมง ตำบลท่าใหม่ตำบลตะกาดเจ้า 7 กม.² หรือ 4,625 ไร่ ประชาชนในพื้นที่จะมีอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จากรายงานผลสรุปการจดทะเบียนและอนุญาตเลี้ยงกุ้งทะเลของสำนักงานประมงท่าใหม่ ตั้งแต่เดือนมกราคม - กันยายน 2535 พบว่า มีจำนวนผู้เลี้ยงทั้งหมด 362 ราย จำนวนพื้นที่ทั้งหมด 6,762 ไร่ ผู้เลี้ยงตั้งแต่ 50 ไร่ขึ้นไป จำนวน 16 ราย จำนวนพื้นที่ 3,184 ไร่ ผู้เลี้ยงน้อยกว่า 50 ไร่ จำนวน 346 ราย จำนวนพื้นที่ 3,578 ไร่ ส่วนผู้เลี้ยงในรูปของบริษัทเอกชนและกำลังดำเนินการจดทะเบียนขออนุญาตเลี้ยงกุ้งทะเลในขณะนี้ คือ บริษัทไทยประเสริฐการเกษตร จำกัด บริษัทเนาวรัตน์ โอเชียนอินดัสตรี จำกัด บริษัท ป เจริญพันธ์ุเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ บริษัทจันทบุรี ฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จำกัด บริษัทจันทบุรีมารีนฟาร์ม จำกัด รวมพื้นที่ที่บริษัทเหล่านี้เข้าดำเนินการทั้งหมดจำนวน 2,243 ไร่ จะเห็นได้ว่าจำนวนพื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้งทะเลในเขตอำเภอท่าใหม่มีจำนวนมากกว่าจำนวนป่าชายเลนที่ยังเหลืออยู่เสียอีก (รายงานผลสรุปการจดทะเบียนและอนุญาตเลี้ยงกุ้งทะเลของ อ.ท่าใหม่, 2535) การเผยแพร่ข่าวสารความรู้ และการรณรงค์ของภาครัฐบาล เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อป้องกันการทำลายป่าชายเลน อีกทั้งส่งเสริมรักษาและปลูกป่าให้มากขึ้น ปัจจุบันนี้ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายจะได้รับข่าวสารความรู้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปแนะนำและจูงใจให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกในการรักษาป่าชายเลน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการปลูกป่าร่วมกับทางราชการ โดยทางราชการจะแจกกล้าไม้และอุปกรณ์ในการปลูกให้ ซึ่งวิธีการนี้จะได้ผลมากทำให้ประชาชนลดการทำลายป่าลง การสื่อสารของเจ้าหน้าที่จะผ่านผู้นำความคิดเห็น เช่นกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก จากการประชุมประจำเดือนและการเรียกประชุมเป็นครั้งคราว ข่าวสารทั่วไปที่ประชาชนในหมู่บ้านได้รับโดยตรงนั้น จะมาจากสื่อบุคคลที่ไม่เป็นทางการ เช่น เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง และสื่อมวลชนที่เข้าถึง นอกจากนี้ อาจมาจากบริษัทเอกชนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น บริษัทขายอาหาร ยารักษาโรคและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในการเพาะเลี้ยง (สัมภาษณ์ประมงอำเภอ

ท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี, 2535)

อำเภอท่าใหม่ เป็นอำเภอที่มีพื้นที่รวม 770 กม. ภูมิประเทศเป็น
ทั้งเนินเขาสลับที่ราบและชายฝั่งทะเล พื้นที่บางส่วนไฟฟ้าเข้าไปไม่ถึงและถนน
ยังเป็นดินลูกรัง ทำให้การเดินทางคมนาคมติดต่อกันไม่สะดวก จากการเลี้ยงกุ้ง
ทะเลในอำเภอ ทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อประชาชน
มาก (ดวงใจ บุญทริกรักษา 2533) มีส่วนสำคัญทำให้ทัศนคติและวิถีการดำรง
ชีวิตของประชาชนเปลี่ยนไป ประกอบกับเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการโดยตรงในเรื่อง
ป้าชายเลนมีน้อยมากเมื่อเทียบกับพื้นที่ทั้งหมด จึงเป็นที่สงสัยว่าการประชาสัมพันธ์
รณรงค์ เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนจากส่วน
กลาง โดยผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจนั้น ผลที่ได้มีประสิทธิภาพ
มากน้อยเพียงใด จึงควรมีการศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้
ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชนใน
พื้นที่เป้าหมาย ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในเขตตำบลคลองขุด ตำบลตะกาดเจ้า ซึ่ง
สองตำบลเหล่านี้มีพื้นที่ป่าชายเลนตั้งอยู่และมีการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลเป็นจำนวน
มากกว่าทุกตำบล จากแหล่งข่าวสาร สื่อ ช่องทางการเผยแพร่ เพื่อนำผลที่ได้
มาพัฒนาปรับปรุงวางแผนการใช้สื่อของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสู่ประชาชนพื้นที่
เป้าหมาย และใช้เป็นแนวทางในการเลือกสาร และช่องทางที่เหมาะสมในการ
ดำเนินการเผยแพร่ความรู้ ข่าวสารเพื่อจูงใจให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดี และมี
ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน ในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ที่มี
สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมตามตัวแปรระดับการพัฒนาหมู่บ้าน เพศ อายุ
อาชีพ และรายได้
2. เพื่อศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร
เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน กับทัศนคติของประชาชนในการอนุรักษ์

ทรัพยากรป่าชายเลน

3. เพื่อศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ความรู้ ทักษะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน

ปัญหานำวิจัย

1. พฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน ในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี มีความสัมพันธ์กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมตามตัวแปร ระดับการพัฒนาหมู่บ้าน เพศ อายุ อาชีพ และรายได้หรือไม่

2. พฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนหรือไม่

3. พฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนมีความสัมพันธ์กันในลักษณะอย่างไร

ขอบเขตการศึกษา

1. มุ่งศึกษาพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เฉพาะประชาชนในเขตพื้นที่ป่าชายเลนและพื้นที่ใกล้เคียง ในเขตตำบลคลองซุด ตำบลตะกาดเจ้า เขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

2. สื่อมวลชนที่ศึกษา ศึกษาเฉพาะวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร

3. สื่อบุคคลที่ศึกษา ศึกษาเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ประมง เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน และเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ผู้นำความคิดเห็นในท้องถิ่น บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เครือญาติ

4. สื่อเฉพาะกิจที่ศึกษา ศึกษาเฉพาะเอกสารทางราชการและ เอกสารจากหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง

สมมติฐานการวิจัย

1. ประชาชนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมตามตัวแปรระดับ การพัฒนาหมู่บ้าน เพศ อายุ อาชีพและรายได้แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการเปิด รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนแตกต่างกัน

2. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ชายเลนของประชาชน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ชายเลนของประชาชน

3. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ชายเลนของประชาชน ความรู้ และทัศนคติ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน

ค่านิยมศัพท์ในการวิจัย

ประชาชน หมายถึง ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคลองขุด ตำบลตะกาดเจ้าที่มีพื้นที่ป่าชายเลน เขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี อายุ ระหว่าง 15-60 ปี โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage random sampling)

ขั้นที่ 1 ใช้วิธีการเลือกสถานที่ทำการวิจัยโดยเจาะจง (purpo- sive sampling) โดยเลือกตำบลที่มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมากที่สุด 2 ตำบล คือ ตำบลคลองขุดและตำบลตะกาดเจ้า โดยดูจากข้อมูล กษช. 2 ค. ปี พ.ศ. 2535 ของพัฒนาชุมชน อ.ท่าใหม่ เนื่องจาก 2 ตำบลนี้อยู่ติดชายทะเลและเคย มีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ (จากการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง) เมื่อมี การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในปริมาณมากจึงอาจมีผลกระทบต่อป่าชายเลนตามไปด้วย

ขั้นที่ 2 ใช้วิธีการเลือกหมู่บ้านโดยกำหนดจำนวนตามขั้นตอน (stratified sampling) ดังนี้ ขั้นแรกเลือกหมู่บ้านตามผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. 2 ค. ผนวก จปฐ. พ.ศ.2533 กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย แบ่งเป็น 3 ระดับคือ หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 ขึ้นต่อมาเลือกหมู่บ้านในแต่ละระดับการพัฒนาโดยใช้หลักเกณฑ์พื้นที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในการเลือกจำนวนหมู่บ้าน

ขั้นที่ 3 การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง กำหนดจำนวนตามเกณฑ์ในขั้นตอนที่ 2 คือให้ได้จำนวนตัวอย่างในหมู่บ้านแต่ละระดับ ระดับละ 134 คน โดยคำนวณจากสัดส่วนของประชากร แล้วเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างใช้วิธี accidental sampling (รายละเอียดใน บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย)

พฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสาร หมายถึงความบ่อยครั้งที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนจากสื่อประเภทต่าง ๆ ได้แก่ สื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ

สื่อมวลชน หมายถึง วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร

สื่อบุคคล หมายถึง เจ้าหน้าที่ราชการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน อันได้แก่ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ประมง เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน เจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำความคิดเห็นในท้องถิ่น บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เครือข่าย

สื่อเฉพาะกิจ หมายถึง ป้ายประชาสัมพันธ์ เอกสารทางราชการ และเอกสาร รวมทั้งกิจกรรมของหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน หมายถึง การรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับนิเวศน์วิทยาป่าชายเลน ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของรัฐ วัดโดยใช้คำถามเปิดในประเด็นดังต่อไปนี้

- ประโยชน์ของป่าชายเลน
- เมื่อป่าชายเลนถูกทำลายจะทำให้เกิดเหตุการณ์ใด
- เหตุผลสำคัญที่ทำให้เราอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

- ใครเป็นผู้ช่วยให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนได้ผล และวัดโดยใช้คำถามปิดในประเด็นดังต่อไปนี้
- ป่าชายเลนช่วยลดการพังทลายของดิน
- ป่าชายเลนช่วยเป็นฉากกำบังภัยทางธรรมชาติ เช่น พายุ
- ป่าชายเลนไม่ช่วยให้เกิดการงอกของแผ่นดินขยายไปสู่ทะเล
- ป่าชายเลนเป็นป่าไม้ที่ผลิตใบและท่อน้ำได้ดี
- การดูแลรักษาป่าชายเลนทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนมีแหล่งอาหาร
- หากป่าชายเลนถูกทำลายป่าชายเลนข้างเคียงจะเสื่อมโทรมด้วย
- สัตว์ต่าง ๆ และพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนจะไม่พึ่งพาอาศัยกัน
- การตัดถนนเลียบชายฝั่งทะเลทำให้ป่าชายเลนเปลี่ยนแปลงมากที่สุด

สุดในขณะนี้

- การลดลงของป่าชายเลนทำให้ชาวประมงมีกำไรลดลง เพราะ สัตว์น้ำหายากขึ้น

ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน หมายถึง ความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในด้านกิจกรรม และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรป่าชายเลน รวมทั้งนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของรัฐ วัดโดยใช้คำถามปิด ถามในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ประชาชนที่อยู่บริเวณป่าชายเลนสามารถเลี้ยงกุ้งได้โดยไม่ต้องสำรวจว่าที่ดินจะอยู่ในเขตใด
2. ไม่ควรปล่อยให้เรือประมงอวนรุนเข้าไปรุนสัตว์น้ำในพื้นที่ป่าชายเลน
3. การปลูกป่าชายเลนทดแทนเป็นหน้าที่ของทางราชการ
4. หากไม่ปลูกป่าทดแทน สัตว์น้ำจะหายากขึ้นในอนาคต
5. ทางราชการควรปล่อยให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนตามความจำเป็น
6. การแก้ปัญหาป่าชายเลนถูกทำลายเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง
7. การจับสัตว์น้ำขณะมีไข่ ไม่เกี่ยวข้องกับ การดูแลรักษาป่าชายเลน

8. ปาชายเลนถูกทำลายมากเป็นผลจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ
 9. การกำหนดพื้นที่ปาชายเลนบางแห่งเป็นเขตห้ามบุกรุก ทำให้
 ประชาชนใกล้เคียงขาดแหล่งทำมาหากิน

10. การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรปาชายเลนไป
 สู่ชุมชนจะช่วยลดปัญหาการทำลายทรัพยากรปาชายเลน

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรปาชายเลน หมายถึง ความ
 บ่อยครั้งในการให้ความร่วมมือของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรมในการ
 อนุรักษ์ทรัพยากรปาชายเลนทั้งกิจกรรมตามนโยบายของส่วนราชการและกิจกรรม
 ที่ชุมชนกำหนดขึ้นเอง วัดโดยใช้คำถามปิดในประเด็นดังต่อไปนี้

1. เข้ารับการอบรมในเรื่องการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรปาชายเลน
3. การร่วมปลูกปาชายเลนในวันสำคัญๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา
 วันเข้าพรรษา
4. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรปา-
 ชายเลนในหมู่บ้าน
5. ร่วมกับประชาชนในหมู่บ้านดูแลสัตว์น้ำและพรรณไม้เขตปาชายเลน
6. ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป้องกันและปราบปรามผู้ทำลายปาชายเลนโดยผิด
 กฎหมาย
7. ร่วมกันทำป้ายประกาศเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรปาชายเลน
8. ร่วมกันจัดทำเขตดูแลรักษาปาชายเลนตามที่เจ้าหน้าที่แจ้งมา
9. ร่วมกันดูแลแหล่งน้ำในหมู่บ้าน เช่น แม่น้ำลำคลองให้สะอาดและไม่
 ตื้นเขิน
10. ร่วมอนุรักษ์สัตว์ทะเลที่หายากและไม่จับสัตว์น้ำขณะมีไข่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ ต่อการปรับปรุงพฤติกรรม การสื่อสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสู่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อใช้เป็น แนวทางในการเลือกช่องทางและข่าวสารที่เหมาะสม ในการดำเนินงานอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าชายเลนต่อไป
2. เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนที่ทำการศึกษาค้นคว้า ได้ตระหนักถึงความ สำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าชายเลนมากขึ้น
3. เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางนิเวศศาสตร์ให้เป็นประโยชน์ต่อการ พัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย